

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 8 (Ağustos/August 2022), s. 306-323.
Geliş Tarihi-Received: 27.07.2022
Kabul Tarihi-Accepted: 11.08.2022
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1149345

Beşiktaşlı Muhyiddîn'in "Güldân" Adlı Eseri

Muhyiddin From Besiktas's Book "The Guldân"

Aysun ÇELİK*

Öz

Beşiktaşlı Muhyiddîn tarafından bir mukaddime, dört bölüm hâlinde hazırlanan "Güldân", mensur ve manzum çeşitli metinlerden oluşan küçük bir eserdir. H 1311/M 1893-94'te Âlem Matbaası'nda basılan Güldân, 24 sayfadır. Eserin dört bölümünde de, Farsça bazı gramer yapıları anlatılmış, Farsça ve Türkçe nazım-nesir örnekleri verilerek kelime ve eklerin kullanımı detaylandırılmıştır. Müellif, dördüncü bölümün sonuna, Fuzûlî'nin, Mu'allim Nâcî'nin, 'Alî Ulvî Efendi'nin bazı şiirlerine yazdığı nazireleri eklemiştir. Eserde ayrıca Farsça manzum kısa bir hikâye, mensur küçük bir hikâye, bir şathiyyat naziresi ve yedi adet müstakil mısra ile beyit bulunmaktadır. Müellif "Muhyiddîn'in; divan sahibi, rubaileriyile tanınan, dil öğretmenliği yapan, 1955'te vefat eden Muhyiddin Râ'if (Yengin) olduğunu düşünmekteyiz.

Bu çalışmada Beşiktaşlı Muhyiddîn'in neşriyat âlemine yeni girenlere örnek olması için hazırladığı, "ilk eserim" dediği Güldân tanıtılmış, eser transkripsiyon alfabesiyle günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Güldân, yoğun dil çalışmalarının yapıldığı, gramer ve sözlük faaliyetlerinin arttığı bir sırda, müellifin kendisine has bir yöntemle hazırladığı ufak bir gramer risalesi, küçük bir şiir mecmuası hüviyetindedir. Eseri değerli kılan ise Beşiktaşlı Muhyiddîn'in şairlik yönünü ortaya koyduğu nazireleridir.

Anahtar Kelimeler: Beşiktaşlı Muhyiddîn, Güldân, Farsça, dilbilgisi, nazîre.

Abstract

Prepared by Muhyiddin from Besiktas in an introduction and four parts, "Guldân" is a small work consisting of various texts in prose and verse. Guldân, which was published in Alem Printing House in 1893-94, has 24 pages. In all four chapters of the book, some grammatical structures in Persian are explained, and the use of words and suffixes is detailed by giving examples of Persian and Turkish poetry. At the end of the fourth chapter, the author has added the nazires written by Fuzuli to some of the poems of Mu'allim Naci and 'Ali Ulvi Efendi. The book also includes a short story in Persian verse, a small prose story, a shathiyyat verse, and seven verses and couplets. Author "Muhyiddin"; we think that Muhyiddin Raif (Yengin) was the owner of the Divan, known for his rubais, a language teacher, and died on 1955.

In this study, Guldân, which was prepared by Muhyiddin from Besiktas to set an example for the newcomers to the publishing world, was introduced, and the work was transferred to today's Turkish with the transcription alphabet. Guldân is a small grammar treatise, a small poetry magazine, prepared by the author in a unique way in a century when intensive language studies were carried out and grammar and dictionary activities increased. What makes the work valuable is the nazires of Muhyiddin from Beşiktaş, in which he reveals his poetic side.

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/Türkiye, e-posta: aysuncelik@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4734-1676.

Key Words: Muhyiddin from Besiktas, Güldan, Persian, grammar, nazire.

Giriş

Türklerin Farsça ile münasebeti Gazneliler döneminde (963-1186) başlamıştır. Büyük Selçuklular (1040-1157) ile Anadolu Selçuklularında (1075-1308) resmî belge dili kabul edilen Farsça, Osmanlılarda ise kültür ve sanat dili olarak benimsenmiştir. Özellikle 14. asırda Farsçaya ilgi artmış, sonraki asırlarda dilin etkisi edebî metinler vesilesiyle daha da belirgin hâle gelmiştir. Öyle ki Farsçaya olan ilgiyi çoğaltan ve bu ilgiden doğan etkiyi sağlayan kaynak, edebiyat olmuştur. 14. asırda Farsça eserler üzerinde artarak devam eden tercüme faaliyetleri, kurulmakta olan yeni bir edebiyatın Fars kaynaklarıyla ve diliyle beslenmesi durumunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca şairlerden sultanlara, âlimlerden ariflere kadar gözlenen Farsça temayülü, bir geleneğe dönüşmüş, kültür çevrelerinde Farsçayı öğrenmek zaruret, Farsça söylemek maharet kabul edilmiş, hatta Türkçe divanların yanında bir de Farsça divan tertip etme yarışı başlamıştır. Edebî eserler vesilesiyle günlük dile de sinen Farsça, bugün dahi pek çok kelimenin ve ekin dilimizde yaşıyor olmasını sağlamıştır.

Anadolu'da Farsça ilk sözlüklere 14. asırda rastlanmaktadır. Bu sözlüklerin içerisinde muhtasar gramer bilgileri de yer almaktadır. Müstakil dilbilgisi kitapları ise 16. yüzyıldan itibaren görülmektedir. Diğer taraftan 14. asrın ikinci yarısından itibaren Farsça, ders olarak okutulmaya başlanmış (Öz, 1996, s. 49, 61), bu tarihten günümüze kadar Farsçanın talimi için birçok gramer ve sözlük çalışmaları hazırlanmış, şerh ve tercüme eserler vesilesiyle de dilbilgisine dair pek çok mesele ele alınmıştır.

19. asra kadar Osmanlı eğitim sisteminde Farsçanın okulların müfredat programlarında zorunlu olarak bulunmadığı bilinmektedir. Ancak örgün ve yaygın eğitim kurumlarında dolaylı olarak yer bulan Farsça, bilhassa sıbyan mekteplerinden birçoğunun programlarına *Tuhfe-i Vehbî* gibi sözlükler vasıtasıyla girmiştir (Akyüz, 1997, s. 134). Fars dili ve edebiyatına dair eğitim-öğretim faaliyetleri, genellikle Mevlevî tekkelerinde, âlimlerin ve ediplerin hanelerinde gerçekleşmiştir. Enderun Mektebi, Bâb-ı Âli'ye yakın birkaç sıbyan mektebi ve Darülhadis Medresesi dışında, dönemin klâsik-örgün eğitim kurumlarında Farsça öğretimine pek yer verilmemiştir. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte ise eğitim kurumlarının çoğunda okutulan iki yabancı dilden biri olmuştur. Ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru, bilhassa Maârif-i Umûmiyye Nizâmnamesi'nin de yürürlüğe girmesiyle o güne kadar Türkçenin öğretimine yardımcı bir ders olarak görülen Farsça, müstakil bir ders hâlinde okutulmaya başlanmıştır. Bu tarihlere kadar Farsça öğretiminde sözlük olarak *Tuhfe-i Şâhidî* ve *Tuhfe-i Vehbî* gibi manzum sözlükler ile Sa'dî'nin *Bûstân* ve *Gülistân*'ı, Hâfız'ın *Dîvân*'ı, Mevlânâ'nın *Mesnevî'si*, Mollâ Câmî'nin *Bahâristân*'ı ve Feridüddin Attâr'ın *Mantuku't-tayr* ile *Pendnâme'si* okutulmuştur (Çelik, 2005, s. 324). Bu eserler tercih edilerek hem dil hem edebiyat hem kültür hem de ahlak eğitiminin birlikte verilmesi amaçlanmıştır.

Farsça öğretiminde önemli bir yer tutan gramer kitaplarının büyük bir bölümü, Tanzimat'ın ilanından itibaren yazılmaya başlanmıştır (Çelik, 2005, s. 323). Beşiktaşlı Muhyiddîn'in 19. asrın sonlarına doğru yayımladığı "Güldân" adlı eseri de Farsça öğretmeye dair büyük bir iddia taşımamakla birlikte, bu yola girenlerin başlangıçta başvurabilecekleri küçük bir risale olarak tasarlanmıştır.

Muhyiddîn, örnek manzumeler üzerinden Farsça kaideleri anlatmak suretiyle klasik gramer yöntemlerine benzer bir yol izlemiştir. Mukaddime ve dört bölümden oluşan eserin bütün bölümlerinde Farsça, Türkçe şiir ve cümle örnekleri içerisinde Farsça kelime ve ekler tanıtılmıştır. Dördüncü bölümde buna ilaveten müellif, divan şiirinin önde gelen şairlerinden Fuzûlî'nin, devrin meşhur şahsiyetlerinden Muallim Nâcî'nin ve Alî Ulvî

Efendî'nin şiirlerine yazdığı nazirelere yer vermiştir. Bu hâliyle eser, dilbilgisi ve sözlük içerikli bir risale ve manzumelerden oluşan bir mecmua görünümündedir. Eserin genelinde Farsçada bilinen kaideler anlatılmıştır. Eserin asıl önemi, Muhyiddîn'in nazirelerini ihtiva edişi olup müellifin şairliği hakkında fikir vermesinden ileri gelmektedir. Yine eser, neşriyat âlemine atılan bir gencin ilk şiirleri olması bakımından da değerlidir.

Çalışmada öncelikle Beşiktaşlı Muhyiddîn'in kim olduğu üzerinde durulmuş, ardından "Güldân" şekil ve muhteva yönünden tanıtılmış, eserin metni transkripsiyonlu olarak günümüz Türkçesine aktarılarak verilmiştir.

A. Beşiktaşlı Muhyiddîn

Beşiktaşlı Muhyiddîn'in kim olduğuna dair yaptığımız araştırmalarda, İbnü'l-Emîn Mahmud Kemâl İnal'ın *Son Asır Türk Şairleri* eserinde, "Muhyiddîn" adında iki şaire rastlanmıştır. Bunlardan ilki, Mehmed Muhyiddîn Mekkî Bey'dir. 1874'te Mekke'de doğan, 1936'da Şişli'de vefat eden Muhyiddîn Mekkî'nin, manzum eserleri ile mensur piyesleri bulunmaktadır (2000, s. 1373-1376). Diğer Muhyiddîn ise Mehmed Muhyiddîn Râ'if Yengin'dir. İnal'ın verdiği bilgilere göre; Muhyiddîn Râ'if, 1880'de İstanbul'da doğmuştur.¹ Evkaf Nezareti kâtiplerinden Râ'if Efendî'nin oğludur. Babasının vefatı ve annesinin vereme yakalanması üzerine dayısı Miralay Hayri Bey'in "Beşiktaş'taki" evinde hayatına devam etmiştir (s. 1376). İşte -başta- "Güldân" adlı eserde, "Beşiktaşlı Muhyiddîn" şeklindeki kayıttan ve verilen tarihlerdeki denklikten dolayı eserin müellifinin Muhyiddîn Râ'if olduğu kanaatine vardık. Bu düşüncemizi destekleyecek bir başka sebebe de Muhyiddîn Râ'if üzerinde hazırlanmış bir lisans tezinde² rastladık. Nimet Samyeli tarafından İstanbul Üniversitesinde 1964-1965 senelerinde "Muhyiddin Râif Yengin Divânı" adıyla hazırlanan bitirme tezinde; Muhyiddîn'in Muallim Naci mektebinin ediplerinden olduğu, 1310'da henüz 16-17 yaşlarında iken güzel şiirler yazdığı, gazel söylemede usta olup rubaileri ile tanındığı, Melami tarikatına intisap ettiği, Fuzûlî, Bâkî gibi üstatlar ile çağdaş şairlerin şiirlerine pek çok tahmis ve nazirelerinin olduğu (Samyeli, 1964-65, s. I-V) ifade edilmiştir.

İnal'ın kayıtlarına göre de Muhyiddîn Râ'if, ilkokulu İstanbul'da Taş Mektep'te ve Meşrik-ı Füyûzât adlı özel okulda, ortaokulu Beşiktaş Mektebi'nde tamamlamıştır. 1897'de mülâzım-ı sâni ve makine mühendisliği diploması almış, ardından tersane ve liman dairesinde memur olmuştur. Daha sonra Bahriye Mektebi, Darüşşafaka, Vefa ve Mercan sultanileri ile Halıcıoğlu ve Kuleli Askerî Liseleri gibi çeşitli eğitim kurumlarında Türkçe ve İngilizce muallimi olarak çalışmıştır. İnal'ın *Son Asır Türk Şairleri*'ni yazdığı sıralarda ise Eyüp'te Orta Mektep'te İngilizce muallimi olarak görev yaptığı anlaşılmaktadır (s. 1376).

Muhyiddîn'in eski usul gazelleri, iki yüz rubaisi, yeni tarzda manzumelerinden oluşan şiirleri divan teşkil edecek düzeydedir. Arapça, Farsça ve İngilizceden tercüme edilmiş eserleri de bulunmaktadır. Şiirlerinin bir kısmı Servet-i Fünûn, Resimli Gazete, Tercemân-ı Hakikat, Ma'ârif, Âşiyân, Malûmât, Terakkî, Mahfil gibi yayın organlarında neşredilmiştir. "Eski Rubâilerim" başlıklı kitabını ise İstanbul Cumhuriyet Matbaası'nda 1946 yılında bastırmıştır. İnal, Muhyiddîn'in gazel söylemede muktedir, "üstâd" namına layık, kıymetli bir şair olduğunu ifade etmektedir (2000, s. 1377).

İnal, Muhyiddîn'in "Güldân" adını verdiği bu ilk eserinden söz etmemiştir. 1880'de doğduğu düşünüldüğünde, Muhyiddîn'in henüz 13 veya 14 yaşında *Güldân*'ı neşrettiği anlaşılmaktadır. *Güldân*'ın Fars ile Türk dil ve edebiyatlarının kaidelerini, örneklerini havi

¹ Muhyiddîn Râ'if'in İstanbul'da, 1880'de doğduğu, Râ'if Efendî'nin oğlu ve muallim olduğu (Yuvacı, 2014, s. 264) şeklindeki kayıt, *Tuhfe-i Nâilî*'de İbnü'l-Emîn kaynak gösterilerek verilmiştir.

² Bu teze ulaşmak için İstanbul Üniversitesine müracaat edilmiştir. Ancak tezin çok az bir kısmını incelememize imkân verilmiştir. Bu kısmın tarafımıza ulaşmasını sağlayan Sayın Dr. Ali Duman'a teşekkür ederim.

bir eser olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Muhyiddîn'in bu eseri öğrencilik yıllarında ya da muallimlik yaptığı dönemlerin başında kaleme aldığını düşünebiliriz. Bu durumda Muhyiddîn'in doğum tarihinin 1880'den daha önce olabileceği de dikkate alınmalıdır. Zira 13 ya da 14 yaşlarında "Beşiktaşlı Muhyiddîn" olarak tanınmak, *Güldân*'daki gibi ilmî ve talimî bilgi içeren bir eser yazmak için, bir miktar erken bir yaş kabul edilebilir. Türkçe, İngilizce muallimlik yaptığı bilinen Muhyiddîn'in en azından 17 yaşından sonraki yıllarda böyle bir eser yazmış olması daha makuldür.

Sonuç olarak biyografik kaynakların işaret ettiği çerçevede ve eserden müessire ulaşmaya çalışmak yöntemiyle; dayısının Beşiktaş'taki evinde yaşaması, 1310'da güzel şiirleriyle ve nazireciliği ile tanınması, dil öğretmenliği yapması, *Güldân*'da Muallim Naci'yi sık sık anarak ona nazireler söylemesi, yine *Güldân*'da Fuzûlî'ye yazdığı naziresi, *Güldân*'da bir öğretmen gibi dil meselelerini anlatması ve örnekleme göz önünde bulundurulduğunda Beşiktaşlı Muhyiddîn'in Muhyiddîn Râ'if olduğu şeklindeki kanaatimiz biraz daha güçlenmiştir. Ayrıca dönemin diğer biyografik kaynaklarında "Beşiktaşlı Muhyiddîn"i işaret eden başka bir kayda rastlanmamıştır.

B. Güldân

a. Eserin Tanıtılması

1. Adı

"Güldân" kelimesinin esere ad olma sebebi, müellif tarafından belirtilmemiştir. Ancak muhteviyatına binaen eserin bir seçki, bir mecmua hüviyeti taşıdığı vurgulanmak istenmiş olabilir. Zira "gül"ün Farsça çiçek, "-dân" ekinin de Farsça yer veya alet ismi yapan ek olduğu düşünüldüğünde; eser, gül ya da çiçekleri bir araya getiren bir vazo, gül veya çiçek kıymetindeki bilgi ve manzumeleri içinde barındıran bir mahfaza şeklinde tasavvur edilmiş olmalıdır.

2. Türü

Güldân, sözlük ve gramer özelliği gösteren bir risale, aynı zamanda manzume ve nazirelerin yer aldığı küçük bir mecmuadır. Müellif, sözlük ve gramer bölümlerinde, kelimeleri yapı bakımından ele almıştır. Örnek kelime ve cümlelerle açıklanan yapıların Türkçede sık kullanılan müştakları verilmiştir. Kelime ve ekler için verilen manzume örnekleri ise Fars ve Türk edebiyatının ünlü şairlerinin eserlerinden seçilmiştir.

3. Yazılış Sebebi

Müellifinin belirttiğine göre *Güldân*, pek çok eserin neşredildiği bir devirde, bir risalecik ile yayım hayatına başlamak, bu yola yeni girenlere faydalı bir rehber olmak arzusundan doğmuştur.

4. Basım Yeri, Yılı, Sayfa Sayısı

Güldân, İstanbul Âlem Matbaası'nda, H 1311/M 1893-94'te basılmış olup 24 sayfadan müteşekkildir.

5. Muhtevası

Eser, kapağında bulunan "Mu'âsirîn-i üdebâdân ba'zı zevât-ı kirâmîniñ âşârıyla müsteşhed kavâ'idden ve ba'zı ebyât-ı laîfe-i Fârisiyyeden ve muharririniñ âşâr-ı nazmiyyesinden müteşekkildir." ibaresine uygun olarak hazırlanmıştır. Eserin içerisinde, meşhur Fars ve Türk şairlerinin bazı beyitleri örnek verilerek Farsça dilbilgisi kaideleri anlatılmış, çağdaş bazı ediplerin manzumelerine ve müellifin nazirelerine yer verilmiştir. Kitap, bir mukaddime ve dört bölümden müteşekkildir:

Mukaddime' de; II. Abdülhamid'in Türk irfanına ve sanatına verdiği değer, teşvik övülmüş, onun döneminde neşriyatın arttığı ifade edilmiştir. Böyle bir basım-yayın ortamında müellif, kendisinin de yola yeni girenlere faydalı olmak için bu küçük risaleyi yazdığını, matbuat âleminde küçük bir hatıra ile varlığını ispat etmek istediğini ifade etmiştir.

Müellif, Mukaddime' de; eserin Fars şairlerinin meşhurlarından birkaçının şiirlerini ve kendi bazı şiirlerini ihtiva ettiğini söylemektedir. Eserde önce dilbilgisine dair bilgiler naklettiğini, ardından Farsça şiirlerin anlamlarını verdiği belirtilmiştir. Yazılanların müptedilere, Farsçadan alınıp dilimizde çok sık kullanılan kelimeleri ve bu kelimelerin anlamlarını öğreteceğini ifade etmiştir.

Mukaddime'nin sonunda Muhyiddîn, bu risalenin ilk eseri olduğunu söylemiş, bir hatasına, kusuruna rastlanması hâlinde affedilmesini yüce okuyucudan istirham etmiştir.

1. Bölüm; Sa'dî'nin Farsça bir beyiti verilerek başlamaktadır. Ardından "Elfâz" başlığı ile beyitte geçen "güfte" kelimesinin manası ile gramerdeki yeri söylenmiş, Türkçede sık kullanılan müştakları tamlama ve şiir örnekleriyle birlikte anlatılmıştır. Aşağıdaki tabloda, bu bölümde seçilen örnek beyitler/mısralar ve işlenen kelimeler verilmiştir:

Kelime	Örnek Beyit/Mısra	Şair
güfte	گفته بودم چو بیایی غم دل باتو بگویم چه بگویم غم از دل برود چون تو بیایی	Sa'dî
pür-gü	Pür-gülâr ile muvânis olmam Vaḥdetde şafâ bulur ḥayâlim	Mu'allim Nâcî
güyâ	Şâ'ir âna dirler ki ola ḥiss ile güyâ	Menemenli-zâde Tâhir
güyî	از ما سلام و از تو تغافل زحد گذشت گویى تغافلست جواب سلام ما	Hüsrev-i Dehlevî
güftâr	Var mı ḥürîde 'aceb şundaki güftâre bakıñ	Şevket
reftâr	Ḥaḳḳı yoḳ mı yanıp âh itmede 'âşîklarımñ Hele bir diḳkat ile şîve-i reftâre bakıñ	Şevket

2. Bölüm; Hâfız'ın bir beyiti ile başlamaktadır. Yine "Elfâz" başlığı altında beyitte geçen bazı kelime ve ekler şiir örnekleriyle tanıtılmıştır. Bu bölümde işlenen kelime/ekler ve şiir örnekleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Kelime/Ek	Örnek Beyit	Şair
mihr meh-rüyân der- nemî gîred -gîr	دلم جز مهر مه رویان طریقی بر نمی کیرد زهر در می کنم پندش ولیکن در نمی کیرد	Hâfız

der-	<p>کفتمش در بکشا گفت برو هرزه مکوی کاندرین وقت بهر کسی درنکشود</p> <p>Lāyık degilsem naḫd-i viṣāle Ḳoḡma deriñden bārī faḳīri</p> <p>دیدم از دور گروهی هم دیوانه و مست و زتف باده عشق آمده در جوش و خروش</p>	<p>Şeyh Nizāmī</p> <p>Şeyh Vasfī</p> <p>‘İsmet</p>
	ber	<p>ابر اکر آب زندگی بارد هرکز از شاخ بید بر نخوری</p>

3. Bölüm; “Bir Hikâyecik” başlığını taşıyan 6 beyitlik Farsça bir manzume ile başlamaktadır. Ardından hikâyede geçen bazı kelimeler “Elfâz” başlığı altında beyit/mısra örnekleri verilerek anlatılmıştır. Yine bu bölümde “rîş” kelimesini açıklamak için mensur, “sakallı adam ile çocuk” konulu bir hikâye anlatılmıştır, hikâyenin kaynağı bilinmemektedir. Aşağıdaki tabloda bu bölümde işlenen malzeme verilmiştir:

Kelime	Örnek Metin/Beyit/Mısra	Şair
dīd	<p>Bir Hikâyecik</p> <p>کودکی دید عکس خویش در آب زان بترسید و بانگ زد کای باب</p> <p>درخم ماست کودکی پنهان که من از عکس او شدم لرزان</p> <p>پدر پیر در زمان بدوید واندر آن خم ز ابلهی نکرید</p> <p>صورت عکس خویش دید در آن کفتش ای پیر از که پنهان</p> <p>درخمی رفته بریش سفید کودکی راهمی کنی نومید</p> <p>تاز بیم تو آب می خورد با تو آبش بخلق چون بگذرد</p>	Kaynağı tespit edilememiştir.
dīde	<p>Dīde eñ sevdā-fezā bir şūretiñ ḡayrānıdır Nūr-ı dīdem! Gözleriñde ḡaldı ḡalā gözlerim</p> <p>Mihre nisbet maşrıḡu'l-envār sīneñ ile ‘arz</p> <p>Tā ki olsun dīde-i ehl-i temāşā ḡarḡ-ı nūr</p>	<p>Mu‘allim Nācī</p> <p>İsmā‘īl Şafā</p> <p>Mu‘allim Feyzī</p>
bīnā nā-bīnā	<p>بنادان کاردانا مهر بانیست دل بینا بنا بینا بسوزد</p>	Kaynağı tespit edilememiştir.

dîdâr	Ṭalmayîñ kevşere firdevsde dîdâra bañın	Mu'allim Nâcî
h'îş	بیکانه و خویش از پس و پیشتر نکرانند	Sa'dî
rîş	Sakallı Adamla Çocuk Hikâyesi	Kaynağı tespit edilememiştir.

4. Bölüm'de; Fuzûlî'nin "Nûr-ı Hâk hürşîd-i ruhsârînda peydâdır seniñ" şeklindeki bir mısraı verilmiş, "peydâ" kelimesi üzerinde durulmuştur. Bu bölümde müellif, "keç" kelimesini anlatırken "Cahillerin hatası konuşurken ortaya çıkar. Eğri ok yaydan çıkarsa rüsva olur." mealindeki atasözünü vermiş, bu atasözü ile Sa'dî'nin "İnsan söyleyeceği sözü söylemedikçe, ayıbı da saklı kalır, hüneri de. Gördüğün her alaca şeyi av sanma. Belki uyumuş bir kaplandır."³ anlamına gelen manzumesini hatırladığını ifade ederek eserde şerh yöntemine de başvurmuştur:

Muhyiddîn, bu bölümde, dilbilgisine dair vermek istediklerini anlattıktan sonra "Eş'âr" başlığıyla ilk olarak Fuzûlî'nin;

*Ġarğ-ı hûn-âb-ı dil itdi dîde-i giryân beni
Anca kan dökdi ki andan çutdı âhîr kan beni*

matlalı gazeline söylediği nazireye yer vermiştir. Dipnotta da Nedîm'in "beni" redifli bir beyitini vermiştir. Ardından Muallim Nâcî'nin;

*Çok mıdır oldıysa mihriñden süveyda Ġarğ-ı nûr
Sen kesildim ben ne var olsam ser-â-pâ Ġarğ-ı nûr*

matlalı gazelinin tanzir etmiştir. Devamında Alî Ulvî Efendî'nin;

*Bir meleksin sen bu süflî yer degil me'men saña
İ'tilâ it i'tilâ 'arş-ı Hudâ mesken saña*

matlalı gazelinin tamamını verip kendi yazdığı nazireyi de altına eklemiştir.

Müteakıben "Nazîre-i Şathiyat" başlığıyla dört beyitlik bir şiir, 2 müstakil mısra, 4 müfret, 1 matla beyit vermiştir. Bu matla beytinin ardından Alî Ulvî Efendi tarafından aynı redifle söylenmiş bir manzumeyi kaydetmiştir. En sona da Muallim Nâcî'nin bir gazeline Hayrulâh Efendinin tahmisinden muktebes olarak yazdığı tahmisi ekleyerek eserini tamamlamıştır.

Genel olarak değerlendirecek olursak *Güldân'* da; Sa'dî'den 4, Hüsrev-i Dehlevî'den 1, Hâfız'dan 1, Nizâmî'den 1, İsmet'ten 1 olmak üzere toplam 8 Farsça manzume, kaynağı bilinmeyen Farsça 1 beyit ve manzum bir hikâye; Muallim Nâcî'den 3, Menemenli-zâde Ṭâhir'den 1, Şevket'ten 2, Şeyh Vasfî'den 1, İsmâ'îl Safâ'dan 1, Mu'allim Feyzî'den 1, Fuzûlî'den 1 olmak üzere toplam 10 Türkçe manzume ve kaynağı bilinmeyen mensur bir Türkçe bir hikâye bulunmaktadır.

Örnek olarak kullanılan metinler, Farsça yapıların öğretimi için uygun edebî metinlerdir. Müellifin bir yapıyı anlatırken Türkçede sık kullanılan türevlerine yer vermesi ve onları da örneklemesi konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacak ölçüdedir.

Eserde, gerek açıklaması yapılan gerekse de açıklama içinde zikredilen kelime, ek ve yapılar sırasıyla şunlardır; "güfte, gû, güyâ, güyân, güyî, güft, güftâr, râst-gû, lañife-gû, efsâne-gû, hikâyegû, güft ü gû, pür, pür-gû şenîd, -ân, lañife-güyân, efsâne-güyân çi biyâyî, âmeden, âyende, sâl-i

³ Manzumenin anlamı için bk. Kanar, 2022, s. 47.

âyende, mâh-ı âyende, mişâl-i âyende, be-reved, reften, rev, refte, revân, reftâr, tîz-rev, çâbü-k-pâ, pîş-rev, reh-nümâ, refte refte, mihr, mihribân, meh-rû, meh-rüyân, der, der-, deriden, der-sa'âdet, der-'aliyye, der-devlet-i 'aliyye, nemî gîred, giriften, -gîr, dest-gîr, mîve, bârik, ber, dîd, dîden, bîn, dîde, bînende, bînâ, nâ-bînâ, dîdâr, bîniş, haķîkat-bîn, 'âkıbet-bîn, ihsân-dîde, luţf-dîde, h'îş, h'îşten, zed, zeden,  a'ne-zen, na'ra-zen, sevdâ-zede, zede, ser, ser-zede, serzede-i zuhûr, zenîş, serzenîş, lertzân, lertzîden, lertzân, lerze, lerziş, lerze-nâk, şodem, şoden, şode, riş, riş-i hâ'il, 'âşık-ı dil-riş, riş-i burût,  at-ender- at, peydâ, kec, kec-endîş, kec-fehm, kejdüm". Görüldüğü üzere, işlenen yapılar çok bilinen, hemen her gramer kitabında yer alabilecek türden kelime ve eklerdir. Bu bakımdan eserin dilbilgisi kaynakları arasında pek özgün bir yeri bulunmamaktadır.

Güldân' da kayda geçen nazireler, bir heveslinin ilk şiirleri olması bakımından önemlidir. Nazirelerinden hareketle Muhyiddîn'in dil alanında bilgili, edebiyata ilgili, gelecek vadeden bir şair olduğunu söyleyebiliriz.

C. Metin

BEŞİKTAŞLI MUHYİDDİN

GÜLDÂN

Münderecâtı

Mu'âsır-ı üdebâdân ba'zı zevât-ı kirâmın âşârıyla müsteşhed kavâ'idden ve ba'zı ebyât-ı latîfe-i Fârisiyyeden ve muharririniñ âşâr-ı nazmiyyesinden müteşekkildir.

Ma'ârif nezâret-i celîlesiniñ ruşşatıyla tab' olunmuşdır.

İstanbul

'Âlem Matba'ası- Ahmed İhsân ve Şürekâsı

1311

Şâhib ve Nâşiri Kitâbcı Le'on

Fî'âtı 1 Ğuruş

[3] Muqaddime

Vekîl-i akdes-i risâletpenâhî, vâkıf-ı sırr-ı seb'al-meşânî, nâşir-i feyz-i nâ-mütenâhî, Ğazî 'Abdülhamîd Han-ı Şânî Efendimiz Hazretleriniñ Türkiyyât ma'ârif ve şanâyî'i için ân-be-ân meşhûd-ı 'uyûn-ı şükrân olan teşvikât u 'inâyât-ı seniyyelerini taķdîr ile rızâ-yı feyz-i ihtivâ-yı cenâb-ı pâdişâhiye tevfiķ-i harekât itmegi dâreynde medâr-ı maħz-ı selâmet bilen aşhâb-ı kemâl tarafından pek çok âşârın sâhaârâ-yı intişâr olduğunu rü'yet itdikçe ve kendimiñ daħı -mübtedîlere elvirişli bulunmaķ üzere- bir risâlecik te'lîf idecek kadar câ'iz-i iktidâr bulduğımı düşündükçe ufacıķ bir yâdigâr ile 'âlem-i maţbû'âtda işbât-ı vücûd eylemekligimi ma'a-ziyâde ârzü iderdim.

Bu kerre o ârzü bi-luţfi'l-mennân hayyiz-i huşulde cilveger [4] oldu. Mevki'-i intişâra mevzû' olan şu eşercik meşâhîr-i şu'arâ-yı 'Acemden birkaçınıñ eş'âr-ı ceyyidesiyle muvaşşah olduğu gibi ba'zı eş'ârımı da hâvidir.

Ben risâlede eş'âr-ı Fârisiyyeniñ me'allerini kable't-tahrîr elfâza dâ'ir haylî sözler şarf itdim. Elfâza müte'allıķ olan sözlerim mübtedîlere Fârisîden alınıp lisânımızda isti'mâl idilen birçoķ luĝâtın mevki'-i isti'mâlini ve ba'zı luĝât-ı Fârisiyyeniñ delâlet itdigi me'ânî-i 'adîdeyi ta'lîm idecekdir.

Şu eşer; ilk eşerim olduğu cihetle derûnunda tesâdüfî melhûz olan haţtiyyâtı nazâr-ı 'afv ile görmelerini ķari'in-i kirâmdan istirhâm iderim. **Muhyiddîn**

[5] GÜLDÂN

-1-

کفته بودم چو بیایی غم دل باتو بگویم

[Sa'dî] چه بگویم غم از دل برود چون تو بیایی

“Elfâz”

Güfte, söylemek ma'nâsına gelen (goften) maşdarından ism-i mef'ûldür. Lisânımızda (goften)iñ müştekatından (gü, güft, güyâ, güyân, güfte, güftâr) kelimeleri müsta'meldir.

(Gü) vaşf terkîbi şüretinde isti'mâl olunur:

Râst-gü, laṭîfe-gü, efsâne-gü, hikâye-gü. (Güft) ile birlikde de sevğ olunur: Güft ü gü=Kıyl u kâl. Tolu ma'nâsını ifade iden (pür)den şoñra da gelebilir:

Pür-gü= Ziyâde tekellüm iden

[6] “Pür-gülâr ile muvânis olmam”

“Vaḥdetde şafâ bulur ḥayâlim” “Mu'allim Nâci”

'Arabîde (pür-gü) maḳâmında kesr-i mîm ile mükessîr, meksâr kelimeleri kullanılır:

“المكثار كحاطب ليل”

Güft, gü, şenîd kelimeleriyle birlikde sevğ idilir. Güyâ âdât-ı temşîl olarak isti'mâl olunduğu gibi (söyleyici) ma'nâsında da kullanılabılır:

“Şâ'ir aña dirler ki ola ḥiss ile güyâ” “Menemenli-zâde Ṭâhir”

(Güyân)ı güyâ mevki'inde isti'mâl itmek ğalaṭdır.

(Güyân) şîğa-i ḥâl veyâ istimrârdır: Lâ-ḥavle-güyân geçdi. Bundaki (ân) (laṭîfe-güyân, efsâne-güyân) kabîlinden olan vaşf terkîblerde olduğu gibi âdât-ı cem' degildir.

Fârisîde âdât-ı temşîl olan (güyâ)ya bedel 'ale'l-ekşer (güyî) dinilir:

از ما سلام و از تو تغافل زحد کدشت

“Hüsrev-i Dehlevî” کویی تغافلست جواب سلام ما

[7] Güftâr, ism-i mef'ûl olan (güfte) ile müterâdifdir; (kelâm)a bedel kullanılır:

“Var mı ḥürîde 'aceb şundaki güftâre bakuñ” “Şevket”

Çi biyâyî, (âmeden) maşdarından fi'l-i tevķîṭîdir.

Bundan ism-i fâ'il olan (âyende) Türkçemizde çoğça müsta'meldir: Sâl-i âyende, mâh-ı âyende, mişâl-i âyende.

Be-reved, (reften) maşdarından muzâri'dir.

Bu maşdardan müştak olan: rev, refte, revân, refâr kelimeleri Türkçede isti'mâl idilir.

Rev vaşf terkîbi şüretinde müsta'meldir:

Tîz-rev=çâbü-k-pâ, piş-rev=öñde giden, reh-nümâ, refte, mükerrereñ kullanılır: refte refte= gide gide.

Revân, gidici ma'nâsını müfîd şıfatdır:

Ba'de't-teslîf yola revân oldular.

Reftâr, (şalınma) kelimesine bedel kullanılır:

“Haqqı yoğ mı yanıp āh itmede ‘āşıklarınuñ
Hele bir diğkat ile şīve-i reftāre bağıñ” “Şevket”

[8] “Me’āl”

Saña, geldiginde te’sīrāt-ı qalbiyyemi teşrih itmegi zihnimde taqrir eylemişdim; şimdi ne söyleyeyim! Gönlümde te’sīr şā’ibesi qalmadı; çünkü gelmekdesiñ!

دلم جز مهر مه رویان طریقی بر نمی کیرد -2-

زهر در می کنم پندش ولیکن در نمی کیرد

“Elfāz”

Mihr, mağabbet dimekdir. Mihribān (müşfiğ) ile müterādiffir. Meh-rū, (ay yüzli) ma’nāsına vaşf terkibidir. Meh-rūyān (meh-rū)niñ cem’idir.

Der, zarfıyyet ādātı olduğı gibi qapu ma’nāsına ism de olabilir:

کفتمش در بکشا کفت برو هرزه مکوی

“Şeyh Nizāmi” کاندیرین وقت بهر کسی در نکشود

[9]

“Lāyık degilsem nağd-i vişāle

Qoğma deriñden bārī fağiri” “Şeyh Vasfi”

دیدم از دور کروهی هم دیوانه و مست

“İsmet” و زتف باده عشق آمده در جوش و خروش

(Der), (deriden) maşdarından emr-i hāzır da olur; bu hālde vaşf terkibi şüretinde isti’māl idilir: şaf-der, ciger-der.

(Der-sa’ādet)deki (der) de qapu ma’nāsını müş’irdir.

(Der-sa’ādet) ta’biri (der-‘aliyye) (der-devlet-i ‘aliyye) demek olup bundaki (der) de qapu ma’nāsınadır.

Beyitdeki (der)e (vech) ma’nası virilmek ensebdir. Nemī ğired, giriften maşdarından nefy-i hāldir.

Bundan emr-i hāzır olan (ğir) lisānımızda çoğça müsta’meldir: dest-ğir= mu’in, zahir, āteş-ğir veyā āteş-ğire=māşa bir, edāt-ı isti’lādır; mive ma’nāsına gelen (bārik)niñ muğaffefi de olur:

ابر اکر آب زندگی بارد

“Şeyh Sa’di” هرکز از شاخ بيد بر نخوری

[10]

Me’āl

Hüsne müncezib olan qalbim mağabbet-i aşhāb-ı cemālden başqa bir çariğ ihtiyār itmiyor. Her vech ile pend idiyorum, lakin te’sīr eylemiyor!

-3-

(Bir Hikāyecik)

کودکی دید عکس خویش در آب

زآن بترسید و بانک زد کای باب

درخم ماست کودکی پنهان
که من از عکس او شدم لرزان

پدر پیر در زمان بدوید
واندر آن خم ز ابله‌ی نکرید

صورت عکس خویش دید در آن
کفتش ای پیر از که پنهان

درخمی رفته بریش سفید
کودکی راهمی کنی نومید

تاز بیم تو آب می نخورد
با تو آبش بحلق چون بگذرد

[11]

(Elfāz)

Dīd, (dīden) maşdarından māzīdir.

Türkçede bu maşdardan müştak olan (bīn, dīde, bīnende, bīnā, nā-bīnā, dīdār, bīniş) kelimeleri çokça isti'māl idilir. Bīn, emr-i hāzır olup vaşf terkibi şüretinde kullanılır:

Ḥaḳīḳat-bīn, 'ākıbet-bīn.

(Dīde), göz maḳāmında isti'māl olunur:

"Dīde eñ sevdā-fezā bir şüretiñ hayrānıdır" "Mu'allim Nāci"

"Nūr-ı dīdem! Gözleriñde ḳaldı ḫālā gözlerim" "İsmā'ıl Şafā"

"Mihre nisbet maşrıḳu'l-envār sīneñ ile 'arz

Tā ki olsun dīde-i ehl-i temāşā ḡarḳ-ı nūr" "Mu'allim Feyzi"

Görmiş ma'nāsına da gelir; bu ḫālde terkib ile kullanılır: Bende-i iḫsān-dīdeleri, luḫf-dīdeleri.

Bīniş, görüş, ru'yet ma'nāsını müfīddir: Ehl-i bīniş teyaḳḳuz maḳāmında da müsta'meldir: Dāniş ve bīniş.

[12] Bīnende, başır ma'nāsını ifāde ider; lakin ḳalīlül-isti'māldir.

(Bīnā) da bu ma'nāyadır. Nā-bīnā, a'mā dimekdir.

"بنادان کاردانا مهر بانست

[1]⁴ دل بینا بنا بینا بسوزد"

Dīdār-müşāhede-i cemāl, zuḫūr-ı cemāl, ḳehre-i zībā terkibleriyle tercüme idilebilir: ārzū-mend dīdār, dīdār-ı dīde-firūz, 'arz-ı dīdār.

⁴ [1] (Ālimiñ işi cāḫile merḫametdir, başırīñ yüregi a'māyā acır) me'ālindedir.

Hak Ta'ālā hazretlerinin behişt-i a'lāda mü'minlere mev'ūd olan ma'nevī görünüşüne de (dīdār) dinir; ez-cümle Mu'allim Nācī Efendi merhūm mısrā'-ı 'ātīde (dīdār)ı o ma'nāda isti'māl eylemiştir:

“Talmayn̄ kevşere firdevsde dīdāra bākın”

Hı'ş (kendi) ma'nāsınadır; bu ma'nāda (hı'şten) ile müterāđifdir (hı'şm) ma'nāsını da ifāde idebilir:

“Şeyh Sa'dī” “بیگانه و خویش از پس و پیشت نکراند”

[13] (zed) (zeden) maşdarından māzīdir. Bunun lisānımızda ism-i mef'ūli ile emr-i hāzır keşir'ül-isti'māldir: ta'ne-zen, na'ra-zen, sevdā-zede.

(Zede) baş ma'nāsına gelen (ser)den şoñra da sevğ olunabilir: Ser-zede=baş virmiş, zūhūr itmiş; serzede (ser-zede-i zūhūr) ta'biri beklenmemeli. Hāşıl-ı maşdar olan (zeniş) (ser)den şoñra sevğ olunmağ üzere isti'māl idilebilir: Serzeniş=tevbih. Gizli ma'nāsını müfīd olan (pinhān) kesr-i pā ile luğatdır; pān̄n̄ zımmıyla meşhūr ise de çoğru degildir.

(Lerzān) titreyici ma'nāsına şıfatdır; müştakkun-minhi (lerziden)dir. Bundan müştak olan (lerzān, lerze, lerziş, lerze-nāk) kelimeleri Türkçede çoğça isti'māl olunur. Şodem, (şoden) maşdarından māzīdir.

İsm-i mef'ūl olan (şode) lisānımızda terkīb ile müsta'meldir.

Riş yara, mecrūh, şakal ma'nālarını müfīddir: Riş-i hā'il, 'āşık-ı dil-riş, riş-i burūt.

[14] (Me'āl)

Vakıtle bir çocuk evindeki küpden şu alıp nūş eylemek üzere küpün içine 'atf-ı nazār itdikde āb-ı hoş-güvār derūnunda kendi şüretini ru'yet eylemekle tahvif idüp lerzān olmağa başlamış ve “Peder küpe bir çocuk ihtivā itmiş, def-i 'atş itmeme māni' oluyor” diye şekvāh'ān olmuş idi.

Rişdār olan ihtiyār pederi bunun üzerine bir telāş-ı fevka'l-'āde ile pūyān olarak küpün içine naşb-ı nigāh eyledi. O da derūn-ı ābda kendi şüretiniñ 'aksini müşāhede idince 'aksine şöyle bir hitābda bulundu:

“Ey pīr-i sefid-riş! Niçün o koca şakalıñla küpün içine girdiñ de şimdi çoçuğu tahvif idiyorsuñ; çocuk senden ziyāde istiğfār eylediği cihetle āb-āşām olamıyor; sen burada müdhişāne turduğça zavallıñın boğazından şu geçer mi?”

-4- (Kat-ender-kat) terkibi kā'ideten bozuktur.

(Peydā), āşikār ma'nāsınadır:

“Nūr-ı Hāğ hūrşid-i ruhsārında peydādır seniñ” “Fuzūlī”

[15] Mevcūd ma'nāsına da gelir; bu hālde (itmek) māddeciyle kullanılabilir: Hāylī bıdā'a peydā itmiş.

(Hāylī bıdā'a peydāsından şoñra kitāb yazmağa başladı) dinilmemeli (peydā itdikden şoñra) dinilmeli; çünkü (peydā)da ma'nā-yı maşdariyyet yoktur.

Kec, (egri) ma'nāsını müfīddir: Kec-endiş, kec-fehm. 'Ağreb ma'nāsında kullanılan (kejdüm) egri kıyruklu dımeğdir.

(Me'āl)

Hāṭā-yı cūhelā ešnā-yı tekellümde 'arşa-i zūhūra çıkar. Egri oğ yaydan çıkınca rüsvāy olur. Burada Şeyh Sa'dīñ şu:

تا مرد سخن نكفته باشد
 عيب و هنرش نهفته باشد
 هر بيشه كمان مبركه خاليست
 شايد كه پلنگ خفته باشد

manzūmesi vārid-i hātır olabilir.

Eş‘ār

Fuzūlîniñ:

Ġarq-ı hūn-āb-ı dil itdi dīde-i giryān beni
 Anca qan dökdi ki andan tıtdı āhır qan beni
 maṭla‘lı ġazel-i rengīnine nazīre:
 Dīde-i maḥmūr-ı cānān eyliyor ḥayrān beni
 Qāmet-i mevzūnudur her ān kılan nālān beni
 Āteş-i hecr-ile pek dehşetli ben yanmağdayım!
 Kim gören eyler ḥayāl bī-iştibāh volqan beni
 Yoq mecālīm ġayrı derd ü miḥnete qatlanmağa
 Eyledi ‘aşkıñ seniñ rencūr u bī-dermān beni
 Rāhına düşdüm a ‘ömrüm çigne geç luṭfen beni!
 Sevdigim Allāh için öldür de geç bir ān beni!
 Ġamze-i cellādıñ itsin luṭf idip qurbān beni!
 ‘Arşa-i idbāre atdı ‘ākıbet devrān beni!
 Ey Fuzūlī isterem olsun saña cennet mekān
 Bir İlahī şā‘ir itdi yazdığın dīvān beni!

-

Cevr-i dilber ġarqa-i hūn-ı melāl eyler beni
 Kim gören bī-irtiyāb qurbān ḥayāl eyler beni
 Sevdigim peymāneye ḥācet nedir çeşmiñ seniñ
 Bir nigāh itdikde mest-i bī-mecāl eyler beni⁵

[17]

Ben nasıl itmem ta‘accüb ‘işve-i dilsüzuna
 Yār baña baqdıqça dostlar mest ü lāl eyler beni

-

Mu‘allim Nācī Efendi Merḥūmuñ

⁵ * Sevdigim cām-ı meye ḥācet nedir la‘l-i lebiñ
 Bir şeker ḥandeyle mest-i bī-mecāl eyler beni (Nedīm)

“Çok mıdır oldıysa mihrinden süveyda ğarķ-ı nūr”
 “Sen kesildim ben ne var olsam ser-ā-pā ğarķ-ı nūr”

maṭla‘lı ğazel-i edībānelerine nazīre:

Oldı yārim tāb-ı ruḥsārīnla dünyā ğarķ-ı nūr
 Ben de cānā çok mudur olsam ser-ā-pā ğarķ-ı nūr

Yār ile birlikde içdim bāde-i gülgūnı dün
 Āb u tāb-ı çehresinden oldu mīnā ğarķ-ı nūr

Bir melekdir sevdiğim tenşīr-i envār eyliyor
 Çok mu olsa revnaķından leyl-i yeldā ğarķ-ı nūr

Ķalb-i şādım nūr-ı vech-ile mūnevverdir henüz
 ‘Aks-i māh ile olur elbette deryā ğarķ-ı nūr

İftihār itsin becādır cümle yārānım benim
 Baḥt-ı şeb-rengim ser-ā-ser oldu zirā ğarķ-ı nūr
 [18]

‘Alī ‘Ulvī Efendiniñ Bir Ķazeli
 Bir meleksin sen bu süflī yer degil me’men saña
 İ’tilā it i’tilā ‘arş-ı Ķudā mesken saña

Ķ‘ābgāhından çıkup gir koynuma! Çıplaķ mısın!
 Açdım āĝūş-ı vişāli işte pīrāhen saña

Düşüyor ķardan beyāz destinden āh āyīne hiç
 Ben naşıl şabr eyleyem ḥayrān olunca sen saña

Dilnūvāz olsañ ne ṭaķatsız olursuñ kim bilir
 Böyle dilberlik gelince cilve itmekden saña

-

Nazīrem:

Olsa da herkes ne eyler sevdiğim düşmen saña!
 ‘Ālemārā āfitābsiñ sen semā me’men saña

Her gören, mâh ebr-i nûrânî ile mestûr şanır!
Giydirilse bir kere cānān o pīrāhen saña

Āteş-i ‘aşkıñla sūzān olduğum demden berî
Dā’imî bir bendeyim bil ey melek-rû ben saña

Herkesi cilveñ cisimden kāmilen tecrîd ider
Āh ne dilkeşlik gelir yār işvegerlikden saña!

[19]

Nazîre-i Şaṭhiyyât

Böyle ükzûbe mi ey cilvenümâ her didigiñ!
Öyle hiç saçma yazar mı hele eş‘âr didigiñ!
H‘āceñ (i‘cāz) ile (îcāz)ı degildir fāriķ
Böyle olmaz a begim kâṭib-i eşher didigiñ!
“Ġargı kirpikli, yılan saçlı, boyu serv-ķaddir”
Şaşarım ‘aqlına ‘āşık bu mu dilber didigiñ!
(Vaķt-i mezkûre) diyor (vaķt)i mü’ennes şaniyor!
Bu mu söyle a kuzum ķā‘ide perver didigiñ!

-

Ķatre-i deryā-yı luṭfuñ bir kerem ‘ummānıdır⁶

-

Baķ leṭāfet baḫrınıñ emvāc-ı bî-pāyānına

-

Dîde-i maḫmûruñu añdım da efgān eyledim
Çeşminiñ yoķdur nazîri ‘işveger dildārımıñ!

-

Āteş-i āhım benim bulmazsa çeşmim ābını
‘Ālemi iḫrāķ ile bir ‘arşa-i vîrān ider!

[20]

Ben saña ḫübān ile şoḫbetden olma şād didüm
Şimdi olduñ sen esîr ben n’eyleyim eyvāh! Göñül

-

⁶ * Ey muḫîṭ-i keremîñ ķaṭresi ‘ummān-ı kerem” “Aḫmed Paşa”

Ṭütiyāveş çeşme çekmemçün şabādan istiyor
Cümle ‘uşşāk yārimiñ ḥāk-i ser-i kūyın baķıñ!

-

Ġıbtakār eyler bütün şāḥib-cemāli gözleriñ
Cezb ider yārim seniñ ehl-i kemāli gözleriñ

-

‘Alī ‘Ulvī Efendi demiş idi ki:
Sevdiğim cünbişnümā oldukça ‘ālī gözleriñ
Olmamaķ mümkün mi maḥbübü’l-e‘ālī gözleriñ
Baķmasın pek öyle baygın baygın Allāh ‘aşķına
Ķorķarım meczüb ider ehl-i kemāli gözleriñ
Menba‘-ı şevķ ü şetāretdir celālī gözleriñ
Allāh Allāh def‘ ider ḥüzn ü melāli gözleriñ
Görmeyince ḥ‘āb-ı rāḥatdan eşer çeşmimde ben
Rüz-ı rüşen kıldı zann itdim leyālī gözleriñ
Az mı mazmün, az mı ma‘nā, az mı ḥikmet gösterir
Çok mı meşgül itse her şāḥib-ḥayāli gözleriñ
[21]

Nazmımı ‘Ulvī kılan ṭab‘ım mıdır, ḥāşā seniñ
Gözleriñdir, gözleriñ, ḥüsnüñ mişāli gözleriñ

(Taḥmīs-i Ġazel-i Mu‘allim Nāci)⁷

Dā‘imā Nāci gibi üstādı tebcīl eylerim
Ġuşşamı dilden ‘adem-ābāda terḥīl eylerim
Neşve-i zevķāveri her yerde taḥşīl eylerim
“Her melāl-ābādı nüzhetgāha taḥvīl eylerim”
“Ġitdiğim her yirde bir meyḥāne teşķil eylerim”

Yār ile gülgeşte gitdim añlayıp efķārını!
Şundı aḥyānen baña peymāne-i serşārını!
Hem içüp, hem seyr idüp yāriñ güzel eṭvārını!
“Her ķadeh devrinde bir seyr eyleyüp ruḥsārını”
“Şiddet-i efķarı ol şüretle ta‘dīl eylerim”

⁷ Ḥayrullāh Efendinin taḥmisinden muktebesdir.

Dil-nişîñ nağamâti ister gön̄lümüz biz mest iken
 İtme gel rindāni āvāza gelesin t̄ākatfiken
 Kıoyma da şavtn̄ semāh-ı cāna Allāh bir, digen
 "Sāzi h̄āmūş ol da çal ey muṭrıb-ı ma'nāşiken"
 "Sen bırak ben şî'rimi t̄ab'ımca tertîl eylerim"

[22]

Meclis-i rindāne girmek re'yime mevḫūf iken
 Aylığım da beyleğim (?) de bādeye maşrūf iken
 Hîç fenā gün görmedim şurb-ı meye me'lūf iken
 "Bağ ne mes'ūdum ḫarābātīliğim ma'rūf iken"
 "Zevḫi bir Allāh gülbangıyla tekmîl eylerim"

Şoñ

Sonuç

Farsça, en az bin yıldır Türk dilinin içinde varlık gösteren, ediplerin hayallerini şekillendiren, şairlerin söyleyişini güçlendiren, çeşitlendiren kadim bir dildir. 14. yüzyıldan bugüne Farsça öğretimi sözlükler, dilbilgisi kitapları, tercüme ve şerhler vasıtasıyla gerçekleşmiştir. 19. asırda, bilhassa Tanzimat'ın ilanından sonra, bilinen kaynaklara ilaveten yeni gramer kitapları kaleme alınmıştır. Bunlardan biri de Beşiktaşlı Muhyiddîn'e ait olan "Güldân" adlı eserdir. Bu küçük kitap, Farsçayı öğretmek için büyük bir iddia taşımamakla birlikte yeni başlayanların faydalanması gayesiyle, müellifin arzusu miktarınca kelime ve yapıdan söz etmek suretiyle tertip edilmiştir.

Güldân'ı edebiyat tarihimiz açısından önemli kılan "Muhyiddîn" adlı müptedi bir şairin nazirelerinden haberdar ediyor oluşudur. Eserde "Beşiktaşlı Muhyiddîn" olarak geçen müellif, kanaatimizce 1955'te vefat eden Muhyiddîn Râ'if Yengin'dir. Müellif, Fuzûlî'nin, Mu'allim Nâcî'nin, 'Alî 'Ulvî Efendi'nin birer gazeline nazire yazmıştır. Ayrıca "Nazîre-i Şathiyât" başlığıyla dört beyitlik bir şiir, 2 müstakil mısra, 4 müfret, 1 matla beyit vermiştir. Muallim Nâcî'nin bir gazeline yaptığı tahmisi de ekleyerek eserini tamamlamıştır.

Müellifin gramerci yönünde olduğu gibi şairliği ile ilgili bir iddiası da bulunmamaktadır. Ancak *Güldân*'daki bilgi ve üsluptan hareketle Muhyiddîn'in dil kaidelerini bilen, büyük şairleri tanıyan, eğitilmiş, dile ilgili, edebiyata hevesli, gelecek vadeden genç bir şair olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Akyüz, Y. (1997). *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1997'ye)*. İstanbul: Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Beşiktaşlı Muhyiddîn (1311). *Güldân*. İstanbul: 'Âlem Matba'ası-Ahmed İhsân ve Şürekâsı.
- Çelik, A. (2005). *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Farsça Öğretimi*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

- İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal (2000). *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü's-Şuarâ)*, C. III. [Haz. Hidayet Özcan]. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Kanar, M. (2022). *Sâdî-i Şirâzî, Gülistan*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Öz, Y. (1996). *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Samyeli, N. (1964-65). *Muhyiddin Raif Yengin Divanı*. Mezuniyet Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
- Yuvacı, B. (2014). *Tuhfe-i Nâilî metin ve muhteva (II. Cilt s.735-999)*. Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.